

Андрій Гриценко*доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту економіки та прогнозування НАН України***Andriy Hrytsenko***Doctor of Economics, Full Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Deputy Director of Institute for Economics and Forecasting NAS of Ukraine*

РЕКОНСТРУКТИВНИЙ РОЗВИТОК: ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТУ РІВНОСТІ ТА НЕРІВНОСТІ

У статті показано, що глибинним чинником зростання соціально-економічної нерівності є закономірності накопичення капіталу, які зумовлюють відносне збільшення тієї його частини, яка втілена у засобах виробництва, технологіях, об'єктивованих знаннях, інституційних та інших умовах виробництва. Цьому сприяє ряд факторів, найважливішими із яких є фінансизація, поєднана з глобалізацією, і формування інформаційно-мережевої економіки, що зумовлює посилення нерівномірності економічного зростання і створює механізми привласнення транснаціональними корпораціями додаткової вартості незалежно від того, в якій частині фінансово-економічного простору вона створювалася. Подолання конфлікту рівності і нерівності можливо на шляху реконструктивного розвитку, який полягає у перебудові несучих конструкцій економіки та докорінній зміні її структури на основі переважання якісних змін над кількісними, що зумовлює зміну критерію розвитку і його можливість як при економічному зростанні, так і при нульових (та навіть від'ємних) темпах зростання економіки. Особливості української економіки, пов'язані з інверсійним типом ринкової трансформації, зумовлюють необхідність першочергового вирішення базових проблем життєдіяльності людей.

Ключові слова: суперечності рівності та нерівності, накопичення капіталу, справедливість, інверсійний тип ринкової трансформації, реконструктивний розвиток.

В статье показано, что глубинной причиной роста социально-экономического неравенства являются закономерности накопления капитала, которые обуславливают относительное увеличение той его части, которая воплощена в средствах производства, технологиях, объективированных знаниях, институциональных и других условиях производства. Этому способствует ряд факторов, самым значимым из которых является финансизация, соединенная с глобализацией, и формирование информационно-сетевой экономики, что обуславливает усиление неравномерности экономического роста и создает механизмы присвоения транснациональными корпорациями прибавочной стоимости независимо от того, в какой части финансово-экономического пространства она создавалась. Преодоление конфликта равенства и неравенства возможно на пути реконструктивного развития, которое заключается в перестройке несущих конструкций экономики и коренном изменении ее структуры на основе преобладания качественных изменений над количественными, что обуславливает изменение критерия развития и его возможность как при экономическом росте, так и при нулевых (и даже отрицательных) темпах роста экономики. Особенности украинской экономики, связанные с инверсионным типом рыночной трансформации, обуславливают необходимость первоочередного решения базовых проблем жизнедеятельности людей.

Ключевые слова: противоречия равенства и неравенства, накопление капитала, справедливость, инверсионный тип рыночной трансформации, реконструктивное развитие.

The article shows that the underlying factor of growing socioeconomic inequality is the regularities of capital accumulation, stipulating relative increase of the part of capital, embodied in means of production, technologies, objectified

knowledge, institutional and other conditions of production. This is supported by a number of factors, the most important of which are financialisation, combined with globalization, and the formation of an information and network economy, which causes an increase in irregularity of economic growth and creates mechanisms for the appropriation by transnational corporations of surplus-value, regardless of which part of the financial and economic space it was created. The overcoming of the conflict between equality and inequality is possible on the way of reconstructive development, which consists in rebuilding the supporting structures of the economy and radically changing its structure on the basis of the predominance of qualitative changes over quantitative, which causes the change of the criterion of development and makes the development possible both under economic growth and under zero (and even negative) economic growth rates. The peculiarities of the Ukrainian economy, related to the inversion type of market transformation, make solving the basic problems of people's livelihood the top priority.

Keywords: contradictions of equality and inequality, capital accumulation, fairness, inversion type of market transformation, reconstructive development.

Сучасний світ характеризується зростанням нерівності у самому широкому сенсі: у розвитку країн, між власниками капіталу і найманими робітниками, між різними соціальними групами населення, між елітами і переважною більшістю населення, у доступі до різноманітних ресурсів, у реальних можливостях реалізації здібностей тощо. Зараз, за даними експертів, 8 найбагатших людей світу мають такий статок, як 3,6 млрд. осіб, а у володінні 1% найбагатших людей перебуває близько 50% усього світового майна, тоді як на бідне населення Землі припадає лише 0,16% власності у світі [1]. Ця нерівність має базовий характер і визначає всі інші прояви нерівностей, які посилюються сучасними кризовими явищами [2, с. 45-54]. Різноманітні прояви нерівностей активно досліджуються в сучасній філософській, економічній і соціологічній літературі. Значне місце в цих дослідженнях належить проблемі зв'язку нерівності з економічним зростанням. Виявлено як негативний [3, с. 600-621], так і позитивний [4, с. 869-887] вплив нерівності на зростання. Показано також залежність впливу нерівності на зростання від рівня розвитку країни [5, с. 5-32; 6, с. 293-321] та від інших факторів [7, с. 273-296], проаналізовано зв'язок розподілу багатства з політичною конфліктністю [8, с. 30-60], розкрито особливості нерівності в Україні [9]. Але залишаються недостатньо з'ясованими основна логіко-історична лінія розвитку суперечності рівність-нерівність і базові форми її руху і розв'язання.

Основною метою статті є розкриття реконструктивного розвитку як основоположної форми руху і розв'язання суперечності рівності-нерівності, що утворює підґрунтя забезпечення справедливості.

Вирішити таке завдання можливо лише на основі застосування логіко-історичної методології, яка передбачає 1) врахування попередньої логіки і траєкторії розвитку, що суттєво впливає не тільки на нинішній стан

об'єкта, а й на перспективи його подальшого руху; 2) оцінку нинішнього стану об'єкта дослідження; 3) визначення напрямів його розвитку в актуальному співвідношенні з загальносвітовими тенденціями. Під конфліктом рівності і нерівності в даному дослідженні розуміється вся система суперечностей соціально-економічних відносин, пов'язаних з диференціацією різних характеристик станів суб'єктів і не розв'язаних в адекватних (неконфліктних) формах.

Глибинна причина зростання нерівності закладена в дії об'єктивних закономірностей економічного розвитку. Головними серед них є закономірності накопичення капіталу, суть якого полягає у перетворенні різних чинників виробництва у капітал, тобто у носіїв вартості, здатної створювати додаткову вартість у різних формах: прибутку, процентного доходу, ренти тощо. Це визначення охоплює як первісне накопичення, так і накопичення в процесі відтворення капіталу. Різниця полягає в тому, що первісне накопичення перетворює в капітал ті чинники, які до цього в процес капіталістичного виробництва не входили, а накопичення в процесі відтворення перетворює додаткову вартість, створену в процесі капіталістичного виробництва, в новий капітал. Це є процес капіталізації додаткової вартості.

У процесі накопичення капіталу внаслідок техніко-технологічного, організаційно-інституційного і знанневого прогресу збільшується та частина капіталу, яка втілена у засобах виробництва, в технологіях, об'єктивованих знаннях, інституційних та інших умовах виробництва (капітал-засіб), і відносно зменшується та частина капіталу, яка йде на відтворення суб'єкта трудового процесу (капітал-суб'єкт). Оскільки вартість капіталу-засобу належить капіталістам, а вартість капіталу-суб'єкту привласнюється найманими робітниками, то збільшується розрив між доходами і статками капіталістів і найманих робітників. Крім того, процес накопичення капіталу в кожному новому циклі від-

творення залучає відносно меншу частку працівників, що є чинником зростання безробіття, яке, зі свого боку, чинить негативний вплив на рівень доходів найманих працівників.

Це є основоположною суперечністю, яка визначає закономірний характер зростання нерівності в довгостроковому періоді, але на неї впливає низка чинників, які посилюють або послаблюють цю тенденцію. Одним із найбільш впливових сучасних чинників є фінансизація економіки. Вона полягає у перетворенні фінансів із ланки опосередкування реальних економічних процесів у їхню основу, подібно тому, як грошовий обіг із засобу опосередкування обміну товарів у простому товарному виробництві (товар-гроші-товар) згодом перетворився в основу капіталістичного виробництва (гроші-товар-додаткові гроші). Це дало підстави стверджувати, що «сучасна економіка – це насамперед фінансова ринкова економіка» [10, с. 17]. Попередньою умовою цього процесу є відрив фінансового капіталу від реальної економіки і його масштабне зростання. Якщо у 1980 р. світові фінансові активи перевищували реальний ВВП у 1,2 рази, то зараз вартість усіх фінансових паперів перевищує реальний ВВП більше ніж у 10 разів [11, с. 117].

Іншим впливовим чинником зростання нерівності є глобалізація, яка долає просторово-часову роз'єднаність елементів і процесів виробництва та споживання і, таким чином, дає можливість концентрації ресурсів в одних частинах економічного простору за рахунок інших. Поєднання фінансизації і глобалізації створює синергетичний ефект у зростанні нерівності шляхом привласнення додаткової вартості суверенними власниками, які на відміну від формальних здійснюють функцію цілепокладання і приймають стратегічні рішення. Так, власник фірми з продажу автомобілів певної марки є формальним, а не суверенним власником у своєму бізнесі, бо він залежить від власників, які поставляють автомобілі і якими здебільшого є транснаціональні корпорації. Правда, він є суверенним власником в тому відношенні, що може змінити сферу вкладення свого капіталу, вийти з бізнесу тощо, але це вже інші відношення порівняно з тими, в яких він виступає як власник фірми з продажу автомобілів. Глобалізовані фінансові механізми дають змогу транснаціональним компаніям привласнювати додаткову вартість незалежно від того, в якій частині фінансово-економічного простору вона створювалася. Це посилює дію закону накопичення капіталу і надає йому глобальної форми.

Іншим важливим чинником, який забезпечує накопичення капіталу, є закон вартості робочої сили. Вартість робочої сили визначається вартістю засобів, необхідних для її нормального відтворення з урахуванням істо-

ричних, культурних, інституційних та інших факторів. Заробітна плата найманих робітників не може суттєво перевищувати вартість робочої сили. Інакше її власник перестане бути найманим робітником, а стане рантьє, капіталістом і т. ін. (зрозуміло, що це неможливо, бо підривається сама основа капіталістичного виробництва). Наприклад, якщо б робітник у місяць отримував річну зарплату (в 12 разів більше), то він би втратив стимул до щоденної праці. Саме цими обставинами пояснюється феномен заморожування реальної заробітної плати в США. В «славне тридцятиліття» [12] в США було сформовано середній клас, доходи якого відповідали реальній вартості робочої сили. Подальше зростання реальної зарплати означало б її відхилення від вартості робочої сили в бік перебільшення і знижувало б потенції капіталу. Тому механізми конкуренції утримують реальну заробітну плату на рівні вартості робочої сили, яка сформувалась у США до середини 70-х років ХХ століття. З 1980-років, незважаючи на зростання продуктивності праці, реальна заробітна плата в США мало змінювалася або майже не змінювалася [13, с. 60-61].

Суттєве значення у зростанні нерівності має також формування інформаційно-мережевої економіки, яка функціонує на принципово інших засадах порівняно з індустріально-ринковою і зумовлює нерівномірність і стрибкоподібний характер розвитку окремих складових економіки, а, значить, і зростання доходів. Усі ці чинники надають динамізм соціально-економічним процесам, створюють додаткову соціальну напругу і актуалізують проблему справедливості. Оскільки зростання нерівності сприймається як несправедливе, то критерієм відновлення справедливості стає вимога подолання надмірної нерівності. У зв'язку з цим набуває принципового значення проблема міри рівності і нерівності у критеріях справедливості.

Суперечність між рівністю і нерівністю має сутнісний, закономірний характер, вона притаманна самому процесу соціально-економічного розвитку. Сутнісні суперечності завжди рухаються і розв'язуються формуванням ланок, які поєднують протилежності і опосередковують їхній рух. Наприклад, суперечність між вартістю і споживчою вартістю товару розв'язується шляхом виникнення грошей, що втілюють у собі обособлення однієї з протилежностей – вартості, яка внаслідок цього протистоїть товару як втіленню споживчої вартості і опосередковує рух товарів. Суперечність між чоловіком і жінкою розв'язується через шлюб і дітонародження, що опосередковує рух поколінь.

Найбільш важливими формами руху і розв'язання суперечностей накопичення ка-

підгалузі, яке закономірно продукує нерівність, є політика економічного зростання, зайнятості, доходів, оподаткування, соціального забезпечення та страхування, які тісно пов'язані між собою. Політика зростання дає можливість збільшувати масу капіталу і таким чином компенсувати зменшення частки капіталу-суб'єкту. А політика зайнятості ставить завданням створення робочих місць. Взаємозалежність цих політик носить складний характер. Так, політика економічного зростання за умов незмінної суб'єктно-засобової будови капіталу означає разом з тим створення нових робочих місць, а забезпечення зростання шляхом реконструкції за умов збільшення показника суб'єктно-засобової будови капіталу в короткостроковому періоді призводить до скорочення робочих місць і зростання безробіття. З іншого боку, політика зайнятості може вести до економічного зростання, а може стримувати його, якщо зайнятість не носить продуктивний характер. Політика оподаткування у поєднанні з різними складовими соціальної політики дає можливість перерозподілу доходів і зниження загального рівня соціально-економічної нерівності.

Названі форми руху і розв'язання суперечностей накопичення капіталу і пов'язаного з ним зростання нерівності мають основоположний характер, який зумовлює дію багатоманітних похідних процесів, чинників і форм. Так, профспілки, тред-юніонізм, трипартизм, концепції людських відносин, благодійність, страйки, еміграційно-іміграційні процеси є так чи інакше формами розв'язання суперечностей накопичення капіталу і послаблення соціально-економічної нерівності. Безпосередньо вони можуть бути націлені на вирішення інших проблем, але самі ці проблеми є лише формою прояву основоположної суперечності накопичення капіталу і залежної від неї нерівності.

Якщо суперечність знаходить адекватні форми руху і розв'язання, то вона не загострюється. Якщо ж таких форм не знайдено, то загострення суперечностей породжує соціальні конфлікти, які порушують нормальний рух соціально-економічних процесів. В цьому сенсі сам конфлікт є однією із форм пошуку способів розв'язання гострих суперечностей. Таким чином, конфлікт між рівністю і нерівністю має об'єктивне підґрунтя в суперечності накопичення капіталу, яка розгалужується у цілу систему похідних суперечностей і проявляється в соціальній сфері як вимога справедливості.

Все це повною мірою відноситься до України, але тут ситуація ускладнюється цілою низкою обставин, пов'язаних з тим, що первісне накопичення капіталу відбувалося не за класичним, а за інверсійним типом, в

якому змінено природний порядок розвитку ринкових відносин. За класичних умов розвиток капіталу в промисловості, яка є його власною технічною основою, відбувався поступово в якості укладу, що розширювався, охоплюючи все більший економічний простір і створюючи для себе власні умови функціонування, власний ринок, власну інфраструктуру і т. ін. Перехід здійснювався від дрібної власності до більшої, від вільної конкуренції до виникнення різноманітних ринкових структур, від вільного ціноутворення до включення механізмів державного регулювання.

У ринковій трансформації інверсійного типу перехід здійснювався у протилежному напрямку: від загальнодержавної власності до формування основ приватного підприємництва, від державної монополії до розвитку конкурентних засад, від планового до вільного ціноутворення. Зрозуміло, що і зміст трансформаційних процесів порівняно з класичним типом був іншим. Україна до початку процесу первісного накопичення капіталу була вже достатньо розвиненою індустріальною країною. Тому процес появи і накопичення приватного капіталу здійснювався не в реальному економічному відтворювальному процесі, який разом з тим формує ефективного власника, а шляхом розподілу і перерозподілу вже існуючих об'єктів власності.

Двома основними формами первісного накопичення капіталу в Україні стали приватизація та інфляція. Перша створила формальну можливість приватного збагачення, друга відкрила канали імпліцитного перерозподілу статків, а разом вони звільнили одних від «зайвої» для найманих працівників власності і дали можливість іншим сконцентрувати у своїх руках значну частину суспільного багатства.

Такий процес формування приватної власності виводить на авансцену зовсім іншу інституційну постать власника, який націлений не на створення нової вартості в реальному процесі виробництва, а на примноження багатства шляхом фінансових механізмів його перерозподілу. Саме тому виявилось, що приватизовані в Україні підприємства не стали більш ефективними порівняно з державними (відповідні дослідження було проведено в Інституті економіки та прогнозування НАН України), а самі власники схильні до «демонстративного» споживання, описаного Т. Вебленом в його «The Theory of Leisure Class: An Economic Study of Institutions» [14]. Були роки, коли Україна займала перші місця з імпорту дорогих автомобілів, залишаючись порівняно досить бідною країною. В Україні сформувався соціально-генетичний тип власника, який націлений на збагачення фінансово-розподільчими засобами, має в

цьому унікальний досвід, досяг на цій основі політичної влади, яка використовуються як засіб збагачення. Звичайно, не тільки такі власники сформувалися в Україні, але вони одержали майже монопольну економічну і політичну владу і не можуть відмовитися від способів збагачення, які їм принесли багатство і владу.

Разом з тим, значна частина населення в результаті первісного накопичення капіталу в ринковій трансформації інверсійного типу не тільки не отримала якихось переваг, а навіть погіршила свій стан. А малий і середній бізнес потрапив у дуже складні умови виживання і розвитку. Це склало соціально-економічне підґрунтя для загострення суперечності рівності і нерівності, яка проявилась як конфлікт суспільства і влади, де влада стала втіленням непомірного збагачення, а суспільство втіленням вимог справедливості у доступі до суспільних ресурсів і розподілу створюваного продукту. Оскільки суспільство внаслідок слабого розвитку громадянських засад, інституційних форм забезпечення соціальних балансів не мало можливості відстоювати свої інтереси в неконфліктних формах, то суперечність проявилась в конфронтаційній формі двох Майданів, які, однак, не розв'язали суперечність, а поглибили її, а останній надав їй ще більш гостру конфліктну форму за рахунок активізації і негативного синергетичного ефекту взаємодії цілої низки суперечностей соціально-економічного, цивілізаційно-історичного, зовнішньополітичного, культурно-духовного, регіонально-унітарного, ментального і поведінкового характеру.

Таким чином, первісне накопичення капіталу в процесі ринкової трансформації інверсійного типу не переросло в накопичення капіталу на відтворювально-виробничій основі в масштабі всієї економіки (ВВП зараз нижче рівня 1990 р.), а призвело до значного соціального розшарування, загострення всіх соціально-економічних суперечностей і конфлікту між інституційно недостатньо організованим суспільством і владою. Суспільство не визнало результати ринкової трансформації, приватизації і накопичення капіталу легітимними, а влада не здатна запропонувати суспільству прийнятний компроміс. До тих пір, поки не буде знайдено спосіб легітимізації результатів первісного накопичення капіталу і приватизації, суспільство приречено на конфліктну форму взаємодії суспільства і влади.

Є ще ціла низка принципово важливих особливостей накопичення капіталу в Україні, які розширюють соціально-економічне підґрунтя конфлікту. Однією з таких особливостей є формування деструктивної основи економічного зростання. Країни, які здійснювали накопичення капіталу за кла-

сичним типом, спочатку формували внутрішній ринок, який був достатньо збалансованим, потім накопичення капіталу переростало внутрішній ринок і вимагало зовнішньої експансії. У такому випадку розвиток міжнародного поділу праці давав можливість виявити національні переваги і сприяв реалізації національного економічного потенціалу.

На відміну від цього, Україна в результаті поєднання інверсійного типу ринкової трансформації та глобалізаційних процесів пристосувалася на основі ринкових законів до різних фрагментів світової економіки як сировинного прирідку, не вирішивши попередньо завдань створення розвиненого і збалансованого внутрішнього ринку, внутрішнього попиту і пропозиції. Внаслідок цього внутрішній попит був штучно звуженим за рахунок нерозвиненості підприємств, що працюють на внутрішній ринок, і низьких доходів працюючого населення та штучно викривленим за рахунок непомірно високої частки «демонстративного» попиту невеликої частки багатих людей. Економічне зростання в такому випадку призводило до посилення структурних диспропорцій шляхом підвищення частки сировинних виробництв, орієнтованих на експорт. Саме по собі таке економічне зростання закономірно створює основи для глибоких криз, які стають неминучими, що і підтверджено реальними подіями в Україні.

Крім цього, така ситуація робить економіку занадто вразливою щодо зовнішнього попиту і підриває економічний суверенітет країни. Ця суперечність також має свої прояви у соціальній сфері: вона породжує конфлікт між експортоорієнтованою частиною економічної еліти і представниками національно орієнтованого капіталу, між лібералами, які виступають за необмежену вільну торгівлю, і захисниками внутрішнього ринку. Звичайно, така колізія не є специфічною тільки для України. Так, перемога Д. Трампа на виборах Президента США мала своїм підґрунтям саме невдоволення широких мас наслідками політики вільної торгівлі, яка вела до втрати робочих місць, руйнувала, за висловом Дж. Фокса, виробничий фундамент США та економічну захищеність американців [15]. Але в Україні внаслідок низького рівня її розвитку, високої частки малозабезпечених людей і надмірного розриву у статках, що є також конкретним свідченням нерівності, наслідки неадекватної економічної політики є більш тяжкими, а конфлікт – більш гострим.

Таким чином, головним чинником, що визначає конфлікт рівності та нерівності в Україні є суперечності, притаманні накопиченню капіталу в умовах інверсійного типу ринкової трансформації, поєднаної з глобалізаційними процесами. Ці базові суперечності

розгалужуються у цілу низку похідних суперечностей та протистоянь і створюють загальне конфліктне поле. Серед найбільш важливих форм локалізації сторін суперечності рівності та нерівності, що виявляються як актуальні і невідкладні проблеми – безробіття, низький рівень оплати праці, неадекватні механізми соціального страхування, пенсійного забезпечення, деградація сіл, диспропорції у просторовому розвитку регіонів, міст, соціальне розшарування, тіньова економіка, корупція, демографічні диспропорції тощо.

Кардинальним шляхом розв'язання суперечностей рівності та нерівності є пошук адекватних економічному стану України способів і форм накопичення капіталу шляхом переведу його з розподільчої сфери у сферу реального процесу розширеного відтворення з відповідними корекціями економічних і соціальних пропорцій на основі досягнення компромісу між громадянським суспільством, бізнесом і владою. Вирішити такі завдання можливо на основі формування реконструктивного типу розвитку.

Реконструкція – багатозначне поняття, яке широко застосовується в науці та практиці. Воно трактується як «корінна перебудова будь-чого, організація за абсолютно новими принципами», як «відтворення процесів, що відбувалися в минулому, на основі деякої моделі і передумов», як «відновлення первісного вигляду чогось», як «відтворення матеріальної і духовної культури тієї чи іншої історичної епохи і регіону» [16] і т. ін.

У цьому дослідженні поняття реконструкції буде трактуватися у поєднанні двох своїх значень: 1) докорінної перебудови і 2) відновлення власної ідентичності, самості та суб'єктності. Інакше кажучи, в даному контексті реконструкція економіки України означає не просто її корінну перебудову у відповідності до якогось проекту, а таку корінну перебудову, яка покликана реалізувати сутнісні особливості та переваги України (її самість) в усіх аспектах (географічному, геополітичному, природному, господарському, історичному, ментальному, поведінковому і та ін.) в тій мірі, в якій вони впливають на економічний розвиток.

Особливістю реконструктивного розвитку є переважання якісних змін над кількісними, що зумовлює зміну міри (критерію) розвитку. Внаслідок цього реконструктивний розвиток на основі якісної перебудови несучих конструкцій економіки та докорінної зміни її структури може бути досягнутий як при економічному зростанні, так і при нульових (та навіть при від'ємних) темпах зростання економіки. Якщо, наприклад, українська економіка здійснюватиме свою реконструкцію в такий спосіб, при якому скорочуватимуться

експортно-сировинні виробництва (зокрема, металургія, хімія та ін.), а розвиватимуться галузі, що працюють на внутрішній ринок (завдяки чому зростуть доходи і якість життя населення, зменшиться соціальна диференціація за доходами), то ми матимемо розвиток економіки навіть тоді, коли зростання внутрішнього ринку відбуватиметься темпами, які не перебивають втрат від скорочення експорту, і в цілому темпи зростання економіки знизяться або навіть будуть від'ємними.

Можна також навести приклад із заміною звичайних електричних ламп на енергозберігаючі, які споживають у 5 разів менше енергії та служать у 5–15 разів довше і, незважаючи на їхню вищу ціну, дають можливість якісніше задовольнити потреби у світлі при менших витратах [17]. Це означає, що якісніше задоволення потреб відбулося при зменшенні ВВП (у частині виробництва ламп). У такому випадку економічний розвиток відбувається при падінні ВВП. Це є прикладом реконструктивного розвитку.

Четверта індустріальна революція, яка розгортається сьогодні у світі, супроводжується саме якісними перетвореннями, що є характерною рисою реконструктивного розвитку. Відбувається «злиття технологій, яке розвиває, – як вважає К. Шваб, – звичні межі між матеріальним, цифровим і біологічним світами... Інженери, дизайнери, архітектори комбінують системи комп'ютерного проектування, адитивне виробництво, матеріалознавство і синтетичну біологію для проривів у відкритті симбіозу між мікроорганізмами, нашими тілами, споживаними нами речовинами і навіть нашими житлами!» [18].

Такий тип реконструктивного розвитку через деякий час стане актуальним для світової економіки. Але для України він став актуальним уже зараз. Сам зміст реконструктивного економічного розвитку включає в себе соціальну спрямованість змін. Якщо, наприклад, економіка кількісно не зростає, а відбуваються зміни в структурі економіки, то цей процес може бути схарактеризовано як розвиток тільки в тому випадку, коли більшою мірою задовольняються життєві потреби людей і суспільства в цілому. Це і означає, що реконструктивний розвиток по своїй суті є соціально спрямованим, націленим на забезпечення соціальної рівноваги і справедливості.

Такий підхід є базовим для визначення змісту справедливості та співвідношення рівності і нерівності у реконструктивному соціально-економічному розвитку. Справедливість існує тільки у відношенні індивіда до суспільства і суспільства до індивіда. Вона характеризує відповідність дій певним критеріям, правилам, нормам, які у суспільній свідомості втілюють справедли-

вість. Які дії, вчинки, розвиток подій є справедливими, а які ні? Якщо за декілька років незначна частка людей у процесі приватизації державної власності стала мільярдерами, а більшість населення майже нічого не отримала, то більшість громадян скаже, що це несправедливо. При тому мало хто зможе пояснити, а чому саме, які критерії віднесення до справедливого і несправедливого. Це сприймається на рівні почуття, підсвідомості, які, однак, базуються на суспільних інститутах. Почуття справедливості є однією із ментальних характеристик людських спільнот.

Оцінка справедливості означає застосування певного критерію, порівняння дій з цим критерієм, установлення тотожності, рівності йому. Тому першим критерієм справедливості є рівність. Але рівність є складним відношенням. Найбільш простою її складовою є абстрактна рівність як однакова кількість. Якщо діляться цукерки між дітьми, то справедливим буде вважатися розподіл порівну і несправедливим, якщо хтось одержить більше. Це зрівняльний розподіл. Більш складним є розподіл за критерієм основи. Наприклад, рівна плата за рівний трудовий внесок. Якщо хтось більше працює і більше отримує доходу, то це вважається справедливим. Але це вже не зрівняльний розподіл. З точки зору абстрактної рівності, цей розподіл є нерівним, адже люди отримують різну оплату. Але він є рівним за критерієм трудового внеску.

Рівність за критерієм основи має певні особливості. В основі «знімається» суперечність, яка виражає сутність явища. Тому критерій, по-перше, повинен відповідати сутності явища. Не можна вагу вимірювати амперами, а силу струму – тонами. Критерій є не що інше, як сама сутність, виокремлена із явища і застосована до нього в якості зовнішнього мірила. По-друге, критерій повинен бути таким, що розвивається разом з явищем. Не можна до студентів першого і п'ятого курсів застосовувати один і той же критерій знань. Поставити студенту п'ятого курсу відмінну оцінку за знання, якими він повинен володіти на першому курсі, – несправедливо. Тут не витримана вимога розвитку до критерію. Людину, яка тільки народилася, ми оцінюємо за довжиною і вагою (3,5 кілограма ваги і 50 см завдовжки – це добре). Інших, власне соціальних характеристик, вона ще не має. Але якщо запитати про цю ж людину у тридцятирічному віці і отримати відповідь про 80 кг ваги і 180 см зросту, то це буде дуже дивно. Не ці ознаки є головними для дорослої людини. По-третє, критерій повинен бути диференційованим. Студент може бути відмінником з гуманітарних дисциплін і невстигаючим з математики, або навпаки. І судити про нього як студента тільки на основі одного критерію

було б помилково і несправедливо.

Відповідно до такої методології, для визначення справедливості соціально-економічного розвитку необхідно з'ясувати його сутність, виразити її у формі зовнішніх критеріїв і застосувати останні до оцінки процесу соціально-економічного розвитку. Сутність соціально-економічного розвитку полягає у взаємопов'язаних процесах, з одного боку, економічного розвитку, з іншого – людського. Економічний розвиток взагалі включає економічне зростання, що інтегровано виражається у збільшенні ВВП, і його якісні зміни. Реконструктивний економічний розвиток може бути здійснено і без зростання ВВП (і навіть при його падінні) за рахунок якісних змін, що забезпечують людський розвиток на основі поліпшення умов життєдіяльності людини і удосконалення людських якостей (здібностей). Все це може бути оцінено цілою системою диференційованих показників. Будь-яка складова має своє об'єктивно зумовлене місце, відіграє свою специфічну роль і має свою вагу в загальному процесі розвитку. Враховуючи те, що справедливість має своїм критерієм не абстрактну рівність, а рівність, яка відповідає сутності явища, справедливим соціально-економічним розвитком є такий, який забезпечує *рівноважний* (збалансований), а тому і усталений розвиток усіх складових.

Мова йде про таку економічну динаміку, яке покращує якість ВВП і структуру економіки, супроводжується покращенням умов життєдіяльності людей і розвитком людських здібностей. Проблема справедливості соціально-економічного розвитку, таким чином, стає проблемою його динамічної *рівноважності* (збалансованості) і усталеності. Суперечність рівності-нерівності в реконструктивному розвитку знаходить адекватні форми свого руху і розв'язання.

Як же досягти пропорцій, які є рівноважними і справедливими? Відповідь на це питання дає застосування законів архітектоніки – такої фундаментальної структури цілісних систем, яка є адекватною їхній сутності і тому побудована гармонійно [19, с. 23-26]. Перший закон – закон рівноваги, суть якого полягає в тому, що всі елементи цілісної системи рухаються у напрямі покою у відношенні до інших елементів, або перебувають у цьому стані. Всі економічні закони мають *рівновагу* у своїй основі: закони попиту і пропозиції, вартості, грошового обігу, рівновага фірми, домогосподарства, рівноважний стан державного бюджету, платіжного балансу і т. ін.

Другий закон – закон усереднення, або золотой середини, є більш конкретною формою дії закону рівноваги. Він дає просторову і кількісну визначеність взаємодії однорідних елементів системи, що знаходяться в постій-

ному русі, та інтегрує їх в одну характеристику. Закон вартості, наприклад, згідно трудової теорії, регулює ціни і є їхнім середнім значенням, що визначається суспільно необхідними (середніми) витратами праці на виробництво товару. Середні витрати, середній дохід, середній прибуток є узагальненими характеристиками витрат, доходів, прибутків як цілого у відношенні до іншого цілого (наприклад, доходів до витрат).

Третій закон – закон ієрархічної структуризації, або золотого перетину – характеризує взаємозв'язок елементів, які мають внутрішні фактори розвитку і здатні об'єднуватися в певні цілісні утворення в межах більш широкої цілісності. Цей закон спирається на дію двох попередніх, бо структуризація за законом золотого перетину відбувається, поперше, на основі руху до рівноваги, по-друге, рівновага досягається в точці усереднення, а вже усереднені значення, що виражають внутрішньо складний елемент як цілісність, структуруються за законом золотого перетину. Закон золотого перетину є найбільш складним, оскільки він діє у тих цілісних системах, внутрішні елементи яких самі утворюють цілісність [19, с. 23-26]. *Рівність* тут представлена не тільки безпосередньо як рівновага і не тільки як рівновага біля середнього значення, а як динамічний принцип поділу (золотого перетину): все ціле так відноситься до своєї більшої частини, як більша частина до меншої. Рівними є взаємопов'язані співвідношення цілого і його складових.

Як показали дослідження, за умов вільного підприємництва диференціація підприємств за обсягами виробництва відбувається за законом золотого перетину [20, с. 94], розвинені інституції в ринковій економіці наближають фактичну структуру валового наявного доходу до золотої пропорції [20, с. 115]. Структурування країн за рівнем ВВП у розрахунку на одну особу також наближається до ряду золотого перетину [20, с. 138-139].

Разом з тим потрібно враховувати, що здійснення законів архітекtonіки відбувається через постійні коливання і відхилення від рівноваги, середнього тренду, золотого перетину. Це не порушення законів, а механізм їхньої реалізації. Але відхилення також повинні мати свої параметри, що не порушують стійкості та справедливості. Так, рівноважно і справедливо, коли підприємець отримує середній прибуток. Однак рівновага виявляється через відхилення від неї. Збільшення попиту приводить до зростання ціни, і якщо підприємець реагує на це, збільшуючи виробництво дефіцитного товару, і отримує додатковий до середнього прибуток, то він працює на рівновагу і справедливо одержує винагороду. Але до якої міри це справедливо? Якщо

зверхприбуток у 10 разів більший за середній прибуток, то й без спеціального аналізу можна сказати, що це нерівноважна ситуація і одержання такого доходу несправедливо. Де межа переходу справедливого у несправедливе?

Якщо до цієї ситуації застосувати закон золотого перетину, то одержимо наступне. Золотий перетин розділяє ціле на комплементарні частини у пропорції 61,8% і 38,2%. Це співвідношення забезпечує стабільність цілого в його диференціації і динаміці. Більша частина є базовою, а менша доповнюючою. Якщо коливання меншої частини досягнуть 38,2%, то цілісність буде знищена, бо зникне сама її структура (одна з двох частин). Зрозуміло, що безпечними будуть зміни, які залишають стабільною і меншу частину. А оскільки вона також диференційована за золотим перетином, то межею її стабільності є менша частина. У відношенні до всього цілого це – 14,6%. Тобто, якщо коливання біля середнього значення відбуваються в межах приблизно 15%, то ці відхилення не створюють загрози для рівноваги всієї системи. Якщо ж відхилення перебільшують 15%, то це свідчить про відхід від рівноважного руху.

Ці співвідношення характеризують пропорції цілого і його складових як таких, незалежно від природи цієї цілісності. В реальному житті необхідно враховувати природу цілісності, її внутрішні характеристики. Але вони тільки модифікують, корегують пропорції, а не відмінюють їх. Якщо внутрішня структура цілого є деформованою, віддаленою від рівноважних пропорцій, то, наприклад, в економіці можливо і доцільно проводити політику (грошово-кредитну, бюджетну, промислову, структурну, фінансову), спрямовану на подолання дисбалансів і наближення до рівноважних пропорцій. Але відхилення від наявних середніх значень у корективах не повинно перевищувати 15% у кожному циклі корекцій. Інакше сам рух до стабільного стану буде породжувати нестабільність. Це можна назвати принципом поступовості у досягненні рівноважного стану і справедливого розвитку.

Таким чином, у реконструктивному розвитку, націленому на підвищення рівня соціальної справедливості, забезпечення безконфліктного розв'язання суперечності рівності та нерівності необхідно враховувати дію законів архітекtonіки, що дає можливість дотримуватися міри у розвитку кожної складової системи. Враховуючи те, що міра розкриває себе як проста (міра явища як такого), системна або субстанціональна (міра явища в системі відносин) і реальна (міра явища з урахуванням усіх конкретних обставин), можна визначити справедливість як оцінку явища відповідно 1) до його сутності, 2) належного (рівноважного) місця в системі суспільних від-

носин і 3) конкретних обставин. Наприклад, справедливо, щоб не здатна до праці особа з інвалідністю одержувала державну допомогу, але несправедливо, якщо таку ж допомогу буде одержувати працездатна людина. І в першому, і в другому випадках справедливість визначається відповідно до сутності категорій «особа з інвалідністю» і «працездатний». Це проста міра.

Системна або субстанціональна міра означає відповідність усіх елементів системи своїй основі. Наприклад, рівна плата за рівну працю. Основою у цій системі є праця, вона виступає як критерій, якому повинен відповідати кожний елемент. Реальна міра дає можливість врахувати всі конкретні обставини (наприклад, надбавка за шкідливі умови праці). Якщо умови праці не врахувати, то справедливо буде формальною. Реальна справедливість у наведеному прикладі означає, що 1) плата здійснюється за працю, 2) рівень оплати визначається трудовим внеском, 3) враховуються конкретні умови праці, які також віддзеркалюються в оплаті. Виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що справедливість досягається тоді, коли всі елементи знаходяться у збалансованому стані відповідно до своєї сутності, місця в соціально-економічній системі та конкретно-історичних умов.

З точки зору забезпечення справедливості, у розподілі доходів відповідно до критерію, що відповідає зазначеним вимогам, можна виділити три різні за своїми масштабами соціальні групи: 1) люди, які в залежності від різних природних, соціальних та інших обставин не можуть забезпечити себе необхідними засобами існування (наприклад, інваліди); 2) люди, які своєю працею створюють необхідний продукт і можуть себе забезпечити; 3) люди, які володіють монопольними факторами впливу на процес виробництва (власність, креативні здібності), що призводить до суттєвого збільшення обсягів створюваного продукту незалежно від трудового внеску. Первісний розподіл доходів створює суттєву нерівність між названими групами. Забезпечення справедливості вимагає перерозподілу доходів у бік вирівнювання відповідно до законів архітектоники, які визначають гармонійний стан системи. Найважливішими каналами перерозподілу є оподаткування і соціальне забезпечення.

Критерієм справедливості в цих випадках є, як завжди, рівність, але остання виступає у своїх різних формах, які певним чином співвідносяться з нерівністю. Абстрактна рівність, яка означає просту кількісну тотожність, як критерій може бути застосована до першої соціальної групи, де стоїть завдання забезпечити певний рівень споживання незалежно від трудового внеску. Цю групу доціль-

но взагалі звільняти від оподаткування доходів. Більш конкретним є критерій рівності за основою, де останньою є праця. Цей критерій може бути застосований до другої групи населення: рівна плата за рівний трудовий внесок, яка одночасно означає кількісну нерівність в оплаті. Доходи цієї групи має сенс оподатковувати за ставкою 15% (за законами архітектоники це та межа, за якою починають зростати ризики для стабільного функціонування господарської одиниці). І, нарешті, для групи, в якій немає безпосереднього зв'язку високих доходів і трудового внеску, можна застосувати критерій динамічного структурування (або золотого перетину), де рівність уже стосується відношення поділу (все ціле відноситься до її більшої частини, як більша до меншої). До цієї групи доцільно застосовувати прогресивне оподаткування від 15% до 38%, що також витікає із законів архітектоники.

Реконструктивний розвиток на основі законів архітектоники дає можливість вирішити проблему рівності-нерівності таким чином, що вона втрачає свою актуальність як соціально-економічна проблема і стає похідною характеристикою диференціації результатів діяльності. Якщо, наприклад, всі члени суспільства мають можливість на нормальному (достатньо високому) рівні задовольняти свої потреби, то диференціація доходів бізнесменів не має суттєвого соціального значення, бо ці доходи в реальному (а не вартісному вимірі) ідуть на суспільний розвиток, бо власні потреби цього бізнесмена і так задоволені. Ця проблема торкається сучасних дискусій щодо безумовного доходу, який би виплачувався громадянам незалежно від того, працюють вони, чи ні. Такі дискусії ідуть у Нідерландах, Фінляндії, Канаді [21]. Громадяни Швейцарії, наприклад, висловились проти введення такого доходу, який, за припущенням, складав би 2500 швейцарських франків [22]. Це досить пристойна сума, яка майже в 20 разів перевищує середню заробітну плату в Україні. Людина, яка забезпечила задоволення своїх нормальних потреб, є вільною у виборі сфер і видів діяльності. Вони для неї стають самостійними. До них не коректно застосовувати зовнішні абстрактні критерії (наприклад, заробітку). Нерівність у такому випадку стає несуттєвою характеристикою. Якщо ж людина працює, щоб забезпечити себе необхідним, якого не вистачає, то нерівність стає суттєвою економічною, соціальною, статусною, психологічною і т. ін. характеристикою.

Стосовно України перехід до реконструктивного розвитку означає, перш за все, необхідність вирішення базових проблем життєдіяльності людей (харчування, житло, охорона здоров'я), які залишилися невирішеними внаслідок інверсійного типу ринко-

вої трансформації. При цьому повинна бути врахована логіка розвитку і сучасні співвідношення ринкових і неринкових засад розвитку. Застосування виключно ринкових принципів для вирішення проблем розвитку інверсійної економіки призводить до цілої низки деформацій і є яскравим проявом ринкового фундаменталізму, який є значно поширенішим, ніж це зазвичай вважається.

Історично розвиток здійснюється шляхом переходу від натурально-господарських до індустріально-ринкових і далі до формування інформаційно-мережевих систем. Індустріально-ринкові системи історично змінюють натурально-господарські. Останні зникають як системи. Але не зникають натурально-господарські відносини. Вони «знімаються» у більш складних індустріально-ринкових відносинах, перетворюючись у залежну від них і опосередковану ними підсистему. Природні потреби людей і вироблені натуральні продукти та безпосереднє відношення людей до цих продуктів, яке полягає у їхньому споживанні, нікуди не ділися (люди, як і раніше, споживають і предмети харчування, і предмети широкого вжитку, і засоби виробництва), але це споживання стає можливим тоді, коли потреба стає представленою грошима і таким чином перетворюється у попит, а продукт виробництва стає товаром і представляє пропозицію. В такій системі, якщо у людини є потреба, навіть сама нагальна, але немає грошей для придбання відповідного товару на ринку для задоволення цієї потреби, то це означає, що немає попиту; а якщо у виробника є ресурси для виробництва певного продукту, але на нього немає попиту і через це такий продукт не зможе стати товаром, то цей продукт не вироблятиметься і на ринку не буде його пропозиції. Зрозуміло, що ця система створює формальну можливість такого розбалансування економічної системи, коли, з одного боку, є ресурси для виробництва продуктів, а з іншого – реальні потреби в цих продуктах, але немає грошей, які б з'єднали їх, перетворивши в попит і пропозицію. Незадоволені потреби при невикористаних ресурсах – такий результат цього виду диспропорції. В яких же випадках вона може виникнути?

У класичному типі формування ринкової економіки відбувається поступовий процес опосередкування натурально-господарських відносин ринковими. В тій мірі, в якій товарне виробництво не охопило все господарство, воно залишається натуральним і розриву в механізми задоволення потреб не виникає. В інверсійному типі формування ринкової економіки такий розрив виникає при поєднанні її з глобалізацією. Відкритість економіки і внутрішнього ринку з'єднує внутрішній і зовнішній ринки в одну систему.

В таких умовах раціоналізація відбувається на ринкових засадах: виживають сировинні галузі, які працюють на зовнішній ринок і в яких технологічні переваги не мають вирішального значення внаслідок низького рівня переробки; а галузі, пов'язані з більш глибокою переробкою, програють у конкурентній боротьбі з іноземними товаровиробниками внаслідок нижчої продуктивності праці і вищої ресурсоемності кінцевої продукції. Структура економіки поступово деградує, внутрішній ринок відносно, а інколи і абсолютно, скорочується, зростає розшарування населення за доходами, соціальна напруга і рівень нестабільності, що зумовлює періодичні сплески політичної активності негативного спрямування з невизначеними наслідками. Країна попадає в інверсійну пастку.

Особливість цієї пастки полягає в тому, що застосування класичних ринкових інструментів для вирішення економічних проблем призводить до їхнього подальшого поглиблення. В кредитно-банківській сфері інверсійна пастка проявляється в тому, що підприємці не можуть в належних масштабах користуватися банківськими кредитами через занадто високі процентні ставки, а банки, маючи надлишкову ліквідність, не розширюють кредитування через відсутність надійних позичальників. Спроба центрального банку стимулювати кредитування через збільшення рефінансування банків призводить не до бажаного результату, а до збільшення девальваційного тиску на національну валюту і подальшої девальвації гривні.

Збалансувати економіку, використовуючи лише ринкові принципи, в такому випадку неможливо. Необхідно підключити реципрокні підходи, які не вимагають еквівалентності у кожному акті. Саме вони можуть стати компенсуючим інструментом у механізмі подолання системних диспропорцій. Наприклад, в Україні внаслідок інверсійного типу трансформації економіки, поєднаного з глобалізацією, базові проблеми нормального харчування і забезпечення громадян житлом виключно на ринкових принципах не можуть бути вирішені. Розрахунки показують, що для того, щоб заробити на трьохкімнатну квартиру, наприклад, в Києві, необхідно працювати 50 років і більше. А для значної частки людей вирішення цього завдання є неможливим протягом всього життя. Тому потрібно створювати принципово нові механізми введення грошей в економіку через неприбуткові державно-публічні фінансові установи, збільшуючи і раціоналізуючи попит з одночасним зв'язуванням його із стимулюванням відповідної пропозиції. На основі таких механізмів проблеми харчування і житла в Україні можна було б вирішити достатньо швидко. Механізми рекон-

структивного розвитку повинні орієнтувати на створення інституційних умов поєднання попиту і пропозиції. Збільшення попиту повинне відбуватися скоординовано із зростанням відповідної пропозиції та створенням каналів їхнього з'єднання.

Покажемо це на прикладі вирішення житлової проблеми в Україні. Є певна кількість громадян і сімей, які не мають належних, науково обґрунтованих житлових умов і певним чином розподілені за територіальними ознаками. Усі разом вони представляють нормальну сукупну, певним чином структуровану суспільну потребу в житлі. Але цю потребу не монетизовано, оскільки ці суб'єкти не мають достатньої кількості грошей для придбання житла. Тим часом існують будівельні організації, здатні здійснювати будівельні роботи у значно більших обсягах, але немає належного попиту. Інакше кажучи, є немонетизована потреба (яка перебуває поза ринковими механізмами) і є ресурс, здатний задовольнити цю потребу, якщо вона перетвориться на попит. У цій ситуації самі по собі ринкові механізми не можуть вирішити проблему. Потрібно підключити державу, яка за своєю місією повинна представляти суспільні інтереси і коригувати ринкові функціональні недосконалості.

Припустимо також, що держава у своєму бюджеті не має грошей для вирішення окресленої проблеми, а це недалеко від дійсності. І згадаємо, що завданням центрального банку є забезпечення економіки грошима у тих обсягах, які потрібні для реалізації створеного продукту і не призводять до зростання інфляції. Якщо громадяни, які мають потребу в житлі, одержать гроші для його придбання і тим самим створять попит, а будівельні організації під цей попит задіють ресурси і створять пропозицію, то залишиться лише знайти інституційні механізми (тобто правила, умови, установи і т. ін.) для забезпечення реалізації цих процесів.

Це можна зробити у такий спосіб. Створюється державно-публічна неприбуткова кредитна установа (одна з форм інституцій розвитку), метою якої є кредитна підтримка реалізації важливих державних програм (у даному випадку – житлової). Така кредитна установа одержує довгострокове рефінансування під символічний процент (наприклад, 0,5%) і кредитує громадян через банківські установи, вибрані для реалізації програми, як через своїх операторів (тобто банківські установи отримують тільки компенсацію своїх витрат плюс нормальний прибуток на ці витрати). Кредитна установа також компенсує свої витрати через збільшення процентної ставки, за якою вона отримала рефінансування від центрального банку, на величину, що компенсує лише її власні витрати. З огляду на масштаби рефінансування, це зовсім незна-

чна величина.

Комерційні банки, діючи за угодою з кредитною установою, укладають тристоронню угоду (між банком, громадянином і будівельною організацією). Банк видає кредит громадянину, а громадянин віддає гроші будівельній організації для будівництва житла. Усе це здійснюється прозоро, під суворим контролем наглядової ради кредитної установи, до якої входять як фахівці, що користуються суспільною довірою, так і журналісти та представники громадськості. За таких умов кредитні ставки для громадянина можуть скласти 3–5%. Крім того, строки сплати цих кредитів можуть бути диференційовані залежно від заробітної плати і доходів позичальника без будь-яких негативних наслідків для економіки. Важливо також те, що цей механізм є неінфляційним, адже гроші випускаються в обіг під реалізацію реального товару (житла); позитивно діятиме в напрямі впливу на зниження загального рівня процентних ставок; не створюватиме конкуренції між кредитною установою і комерційними банками; забезпечуватиме чіткі завдання і відповідальність усіх суб'єктів.

Такий механізм не відкидає ані неокласичних підходів (оскільки орієнтує на ринкову взаємодію попиту і пропозиції, в тому числі і на збільшення пропозиції шляхом вивільнення ринкових сил), ані кейнсіанських (оскільки використовує інструменти державного впливу на збільшення попиту), а застосовує їх як елементи більш складного механізму. Більше того, в механізмах реконструктивного розвитку використовуються також «зняті» (термін Г. Гегеля) планові механізми. «Зняття» означає одночасні припинення і збереження, перехід в основу. Плановість зберігається в тому розумінні, що з'єднуються потреба і предмет її задоволення (як це відбувається у плановій економіці), але не безпосередньо через директивне планування, а через ринкову домонетизацію потреби (відповідно до рівня її наукової обґрунтованості), ринкове стимулювання пропозиції цим попитом і створенням ринкових каналів з'єднання попиту і пропозиції (покупець, використовуючи кредитний ресурс, сплачує будівельникові вартість житла, побудованого для нього). І все це реалізується через інституційні механізми (формування відповідних правил, норм, законів, установ, які б забезпечували вирішення розглянутих завдань). Отже, можна зробити висновок, що механізм реконструктивного розвитку сполучає планову рефлексію (взаємовисвітлення потреби і предмета її задоволення), неокласичні та кейнсіанські інструменти впливу на попит і пропозицію на основі інституційних засобів корекції відповідності потреби і попиту та ресурсу і пропозиції.

Характеризуючи реконструктивний розвиток в аспекті його основоположних векторів, які підсумовують і спрямовують наведені вище перетворення, можна сказати, що реконструктивний розвиток в Україні повинен бути: 1) інтровертним, 2) інноваційним і 3) інклюзивним. Інтровертність означає спрямованість на вирішення внутрішніх проблем країни як особливого соціоекономічного утворення з урахуванням його історично пройденого шляху. Інноваційність показує необхідність корінної перебудови на основі новітніх досягнень і принципів. Інклюзивність забезпечує включеність у зовнішнє середовище для вирішення внутріш-

ніх завдань. Ці вектори внутрішньо суперечливі, але вони віддзеркалюють реальну суперечливість реального світу та імперативів розвитку. В цьому аспекті формулу реконструктивного розвитку можна виразити так: реконструктивний розвиток – це інноваційний розвиток, спрямований на вирішення внутрішніх проблем країни для забезпечення добробуту громадян на засадах справедливості і рівноважності шляхом корінної перебудови структури економіки і розгортання її внутрішніх потенцій у рефлексивній взаємодії із зовнішнім середовищем. Саме такий розвиток і є магістральним шляхом подолання конфлікту рівності та нерівності.

Література

1. Эксперты выявили рекордный разрыв между богатыми и бедными в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/world/2017/01/16/1583374.html>.
2. Антропов В. Европейская социальная модель и политика жесткой экономии / В. Антропов // Мировая экономика и международные отношения. - 2017. - № 3.
3. Persson T., Tabellini G. Is Inequality Harmful for Growth? // American Economic Review. - 1994. - Vol. 84 (3).
4. Forbes K.J. A Reassessment of the Relationship between Inequality and Growth // American Economic Review. - 2000. - Vol. 90 (4).
5. Barro R.J. Inequality and Growth in a Panel of Countries // Journal of Economic Growth. - 2000. - Vol. 5.
6. Castello-Climent A. Inequality and Growth in Advanced Economies: An Empirical Investigation / A. Castello-Climent // Journal of Economic Inequality. - 2010. - Vol. 8(3).
7. Voitchovsky S. Does the Profile of Income Inequality Matter for Economic Growth? Distinguishing between the Effects of Inequality in Different Parts of the Income Distribution / S. Voitchovsky // Journal of Economic Growth. - 2005. - Vol. 10(3).
8. Веселов Д.А. Распределение богатства и политический конфликт в модели перехода от стагнации к развитию / Д.А. Веселов, А.М. Яркин // Журнал новой экономической ассоциации. - №4 (32).
9. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
10. Бьюкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави / Дж. М. Бьюкенен. – К. : Академія, 2004.
11. Єщенко П.С. Фінансiалiзацiя у водовертi глобальної економiки / П.С. Єщенко, Н. Г. Самко. – К. : Знання України, 2016.
12. Термін Ж. Фурастьє відноситься до 1946-1975 рр., коли в розвинених капіталістичних країнах відбулися суттєві позитивні соціально-економічні зміни / <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B4%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%B5>
13. Райх Р.Б. Послешок. Экономика будущего / Р.Б. Райх. – М. : Карьера Пресс, 2012.
14. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984.
15. Faux J. U.S. trade policy – time to start over [Електронний ресурс] / November 30. – 2016. – Режим доступу: <http://www.epi.org/publication/u-s-trade-policy-time-to-start-over/>
16. Реконструкция [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F>
17. Преимущества и недостатки энергосберегающих ламп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.advicehome.ru/page9.php>
18. Шваб К. Четвертая Индустриальная Революция: вызовы и возможности [Електронний ресурс] / К. Шваб. – Режим доступу: <http://guralyuk.livejournal.com/2051302.html>
19. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х. : Форт, 2008.
20. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України / І.В. Крючкова. – К. : Наукова думка, 2004.
21. Безусловный базовый доход [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4
- 22 Швейцарцы высказались против гарантированно-го дохода в \$2,5 тыс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ru/society/05/06/2016/575460bb9a7947601bd52281>.